

Асанкан кызы Жылдыз

И.Арабаев атындагы КМУнун Манастаануу жана лингвистика институтунун магистранты

Асанкан кызы Жылдыз

Магистранты Института манасоведения и лингвистики КГУ имени И. Арабаева.

Asankan kyzy Jyldyz

Undergraduates of the Institute of Manas Studies and Linguistics, I. Arabaev KSU.

СОЦИОЛИНГВИСТИКАЛЫК КЫРДААЛДЫН ШАРТЫНДА ЖАШТАРДЫН ЖАРГОН СӨЗДӨРҮ

ЖАРГОННЫЕ СЛОВА МОЛОДЕЖИ В СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАХ

JARGONIAN WORDS OF YOUTH IN SOCIOLINGUISTIC CIRCUMSTANCES

Аннотация: Бул макалада социолонгвистикалык кырдаалдын шартында колдонулган жаштардын жаргон сөздөрү тууралуу сөз болмокчу. Ошондой эле алардын жалпы тил илиминде колдонулушуна анализдер жасалды жана алардын учурдагы жаштардын тилинде колдонулушуна иликтөөлөр жүргүзүлдү. Ал үчүн 7-11-класстын окуучуларынан анкеталык иштер жүргүзүлүп, жыйынтыктар чыгарылды.

Аннотация: В статье обсуждаются сленговые слова молодых людей, используемые в социолонгвистической ситуации. Было также проанализировано их использование в общем языкознании и изучено их использование в языке современной молодежи. Для этого были проведены анкетирование и подведены итоги среди учащихся 7-11 классов.

Annotation: The article discusses the slang words of young people used in a sociolinguistic situation. They also analyzed their use in general linguistics and studied their use in the language of modern youth. For this, a questionnaire was conducted and the results were summed up among students in grades 7-11.

Негизги сөздөр: социолонгвистика, тил, жаргон, социалдык топ, анкета коммуникатив, функция, монография.

Ключевые слова: социолонгвистика, язык, сленг, социальная группа, коммуникативный анкета, функция, монография.

Key words: sociolinguistics, language, slang, social group, communicative questionnaire, function, monograph.

Тилдин коомдо алган орду жана аткарган кызматы, негизинен жалпыга маалым. Бул тууралуу, тактап айтканда, тилдин функциясы жөнүндө бүгүнкү күнгө чейин көп эле айтылды жана азыр да айтылып келет. Тилдин көп функцияларынын эң негизгиси – бул анын байланыш-катыш куралы экендиги. Бирок, тил муну менен катар адамдын сезими менен санаркоосун, суктануу менен таңыркоосун, кубанычы менен кайгысын да билдирет эмеспи. Мындай кырдаалдын баарында эле тил чылгый коммуникативдик максатты көздөй бербейт жана ал дал ушундай касиети менен элдин ичиндеги чектелген бир топтордун, катмарларын кебинде адабий тилдин чегинен чыгып, колдонулуп жүргөн өзгөчө сөздөр менен камтылат. Мындай кырдаалдар социалдык лингвистикада өзгөчө кубулуш катары каралат. Алардын

бири – жаргондор. Жаргон – бул жалпы элдик тилден айырмаланган, кандайдыр бир социалдык же кесиптик топтун речине гана тиешелүү болгон өзгөчөлүктөрдүн (сөз маанилеринин, туюнтмалардын) жыйындысы. XII-кылымдын башында пайда болгон jargon термини, французчадан кыргыз тилине которгондо “келжир сөз” деген маанини билдирет. Бул сөздүн этимологиясы талаштуу көрүнөт. Дж.Б. Гриноу жана Дж.Л. Киттридж жаргонду төмөнкүчө мүнөздөшкөн: "Жаргон - адабий тилдин айланасында жайылып жүргөн жана эң өнүккөн коомго кирүүгө аракет кылган бомж". Жаргон катары башталган көптөгөн сөздөр жана сөз айкаштары учурда адабий тилге бекем сиңип калган [3. 94-б.]. Орус тилинде мисал катары «шпаргалка», «шумиха», «провалиться» "алдамчы баракча", "хайп", "ийгиликсиз" сөздөрүн келтирсек болот. Орус лингвисти Л.И.Скворцов “Об оценках языка молодежи (жаргон и языковая политика)” деген макаласында жаргон тилинин булактары тууралуу:

- Иммигранттардын тили
- Аңчылардын тили
- Армиянын тили
- Кылмыш дүйнөсүнүн тили
- Моряктардын тили (соода деңиз жана флот)
- Музыканттардын жана күйөрмандардын тили джаз жана заманбап музыка
- Финансылык жана ишкер чөйрөлөрдүн өкүлдөрүнүн тили
- Колледждин жана университеттин студенттеринин тили
- Мектеп окуучуларынын жана "өспүрүмдөрдүн" тили
- Сүрөтчүлөрдүн жана көңүл ачуу кызматкерлеринин тили
- Спортчулардын жана күйөрмандарынын тили болуп бөлүнөөрүн белгилеп кеткен. [7. 82-84-б.]

Жогоруда айтып кеткендей белгилүү гана чөйрөлөр үчүн түшүнүктүү болгон шарттуу тил же жасалма сөздөр, жеке адамдардын мүнөзүн ачуу үчүн көркөм адабиятта да, кээде бурмаланган, туура эмес айтылган сөздөрдү белгилөөдө да колдонулат. Мындай топтогу сөздөр же жаргондор жөнүндө кыргыз тил илиминде атайын монографиялык планда изилденгендигин кездештире алган жокбуз жана жарык көргөн эмгектерде, тагыраак айтканда, окуу китептеринде, окуу куралдарында “Жаргондук арготикалык сөздөр” деген темада бир аз маалыматтар берилген. Филология илимдеринин доктору, профессор Ж.Мамытовдун: “Жалпы кызыкчылыктары, иштеген иштери, коомдогу ал-абалы боюнча бириккен адамдардын социалдык айрым топторунун тар чөйрөсүндө колдонулган атайын сөздөр бар, алар тил илиминде жаргон деп аталат. Бул сөздөр көбүнчө жалпы элдик тилде белгилүү сөздөрдү маанилик же тыбыштык, же морфологиялык жактан атайылап бузуп колдонуунун натыйжасында пайда болот жана туруксуз, өзгөрмөлүү келет, башкача айтканда, бир эле түшүнүктү, нерсени, буюмду ар башка жердеги бирдей чөйрөдөгү топтор ар башкача айтышы мүмкүн ” [5. 211-б.] - деп берген. Ал эми филология илимдеринин докторлору, профессорлор Ш.Жапаров, Т.Сыдыковалар: “Жаргон – коомдогу ал-абалы, иштеген иштери, жалпы кызыкчылыктары боюнча бириккен адамдардын социалдык айрым топторунун тар чөйрөсүндө колдонулган сөздөр, башкача айтканда, жалпы элдик тилде аталыштары бар нерселерди, көрүнүштөрдү ж.б. туюндуруу үчүн адамдардын айрым топтору тарабынан колдонулган өзгөчө сөздөр.” [1. 101-б.] -деп жалпы элдик тилдеги сөздөр ошол топ үчүн гана түшүнүктүү болгон сөздөр менен алмаштырылып айтылат жана мындай топтогу сөздөр тар чөйрөдөгү адамдар үчүн гана колдонулат. Илимий-теориялык көз караштар же социолингвистикалык терминдер испания филологиясынын алдында испан тилинин пиреней

улуттук вариантынын социоллингвистикалык аспектерин изилдөөгө арналган илимий эмгектеринде кенен каралган. Социоллингвистиканын эң кеңири таркаган терминдеринин бири болуп «жаргон» эсептелинип, кененирээк изилденип, чечмеленип келген.

Жаргон лексемасы француз тексттеринде XII кылымдарда эле пайда болгон. Ал жөнүндө жалпы тил илиминде бир топ изилдөөлөр бар: Орус тил илиминде жаргон термини алгач аргонун синоними катары чечмеленип келген. Алсак: “Лингвистический энциклопедический словарь” деген сөздүктө: «Жаргон – бул артыкчылыктуу түрдө өз алдынча салыштырмалуу туруктуу, адамдарды кесиби боюнча (программисттердин жаргону), коомдогу абалы (XIX кылымдагы орус дворяндыгынын жаргону), кызыкчылыктары (филателисттердин жаргону) же жаш курагы (жаштар жаргону) боюнча бириктирип туруучу социалдык топтун оозеки баарлашуусунда колдонулуучу кептин түрдүүлүгү. Жалпыга кабыл алынган элдик тилден жаргон өзгөчөлүү лексикасы, фразеологиясы жана өзгөчө сөз түзүүчү каражаттарды пайдалануусу менен айырмаланат» [4. 360-б.] деп чечмеленген. Кийин көпчүлүк изилдөөчүлөр терминдердин ичинен ар бирин колдонуу чөйрөсүн айырмалап чыгышкан. Алардын бири В.М.Жирмунский, анын 1936-жылы чыккан “Национальный язык и социальные диалекты” деп аталган эмгегинде жаргондун жана аргонун функциялары ар түрдүүчө экенин белгилеген: «аргонун жаргондун башка түрлөрүнөн өзгөчөлүү айырмачылыгы болуп, анын кесиптик функциясы эсептелет», ошол эле кезде «корпоративдик жаргондор өзүнчө эле коомдук көңүл ачуу, эмоционалдуу-экспрессивдүүлүк принциптерине баш ийдирилген тил оюну» деген оюн билдирген. [2. 118-119-б.] Ал эми окумуштуу В.В.Химик “Современное русское просторечие как динамическая система” деген макаласында: “Жаргон – олуттуу кеңенирээк түшүнүк, жарым-жартылай ачык лексикалык фразеологиялык майда тутум, тигил же бул социалдык топ тарабынан тилдик коомдоштуктун калган бөлүгүнөн өзгөчөлөнүү максаты менен колдонулат» [8. 13-б.] деген пикирин билдирген. Бир катар булактар, жаргондун негизги айырмалоочу сапаты болуп – анын оюндук маңызы экендигин көрсөтүшкөн. Алдыңкы негизги функциясы – бул кесиптик кызыкчылыктарды тейлөө эмес, белгилүү образдуулукту жаратуу, анда сүрөттөлүп жаткан буюмга, эмоцияга, түскө (эмоционалдуу-экспрессивдүү жана элдик (оюн) функцияларына) карата мамилелери берилет. «Ачык топтордо (жаштар) жаргон – бул “коллективдүү оюн”» [6. 13-б.] деп берилген пикирге, Л.И.Скворцов: «жаргонизм жеңил таанылат жана бардыгына азбы же көппү түшүнүктүү, аны дал ошол үчүн колдонушат: Жаргон сөзүн пайдалануу менен сүйлөп жаткан адам өзүнүн кайсы бир белгилүү социалдык топко тиешелүүлүгүн манифесттейт же имитациялайт жана айланасындагыларга карата мамилесин, ушул социалдык топтун позициясынан туюндурат» [7. 13-б.] деген. Андан ары окумуштуулар жаргондун интер жаргон жана жалпы жаргон деген түрлөрүн көрсөтүшкөн. Орто аралык тилдик түзүлүштөрдүн эң белгилүү аталыштарынын бири болуп интер жаргон жана жалпы жаргон терминдерин эсептешкен. Ушул тилдик түзүлүштөр, аларды социалдык жактан бөлүштүрүү үчүн жеткиликтүү боло турган сапаттарга ээ экендигин же бул ар түрдүү илимий мектептердеги бир кубулуштун синоним аталыштары болорун далилдешкен.

Окумуштуу В.В.Химик тарабынан сунушталган концепция боюнча: “Интер жаргон – англис тилинде универсалдуу жана «тунок» синонимин түшүндүрүп турат, ошондой эле жалпы жаргон түшүнүгүн кайталайт. «Интер жаргон же жаргон аралык лексика – ченемдик эмес, бирок социалдаштырылган сөздөрдүн, маанилердин жана жаргондук жаратылыштагы фразеологизмдердин жыйнагы – массалык жандуу кептин өзгөчө чөйрөсү, ачык, толукталып тура турган баарлашуу тили, туруктуу эмес майда тутум». Жалпы жаргон түшүнүгү өзү

Е.А.Земская тарабынан киргизилген. Окумуштуунун 1999-жылы чыккан “Слова, с которыми мы встречались: Словарь общего жаргона” деп аталган сөздүгүндө: “Жалпы жаргон – бул өз алдынча социалдык топторго тиешелүү болуп саналбайт, ал жалпыга маалымдоо каражаттарынын тилдеринде жеткиликтүү жогорку жыштыкта кездешет жана чоң шаардын бардык жашоочулары тарабынан, анын ичинде, орус адабий тилди алып жүрүүчү билимдүүлөр тарабынан колдонулат” [10.3-б.]. Буга карата Н.В.Хорошева “жалпы жаргонду орто аралык тилдик билим, ал аркылуу социалдык диалектилердин лексикасы жөнөкөй кепке гана эмес, бүтүндөй сүйлөшүү тилине дагы өтө турган» катары аныктайт [9.1-б.]. Айрым изилдөөчүлөрдүн пикири боюнча, терминдин өзүндө жаргон түшүнүгүнүн өзү менен анын «жалпы» аныктамасынын ортосунда, башкача айтканда, бардыгы үчүн жеткиликтүү карама-каршылык камтылган. Н.В.Хорошева бул оксюморонду «объектин өзүнүн амбиваленттүүлүгүнүн (лат. *ambo* – “оба” жана *valentia* “сила” = двойственный, неоднозначный) чагылышы: субстанциалдык же ички биримдиги жактан бул бирдиктер бир бүтүндүктө ал эми функционалдуу түрдө – башкасына тиешелүү» деп түшүндүрөт. Ошентип, жалпы жаргонду талкуулаганда орус, чыгыш, чет элдик адабияттарда кенен каралыптыр.

Кыргыз тил илиминде бул социолингвистиканын сленг тагыраагы жаргон, арга бөлүмдөрү атайын монографиялык планда изилденгендигин кездештире албагандыгыбызга байланыштуу мектептерде окуган 7-11-класстын окуучуларынан онлайн анкеталык иштер жүргүзүлүп, жыйынтыктар чыгарылды. Анкетада азыркы мектеп курагындагы өсүп келе жаткан муундар күнүмдүк кебинде кандай жаргон, арга сөздөрдү колдоноору, аларды ким ойлоп табаары тууралуу сурамжылоо жүргүзүлдү. Замандын агымы менен пайда болгон сөздөр менен өсүп келе жаткан муун төмөндөгүдөй түшүнүктү камтыган сленгдерди чечмелеп беришти.: **Соцтармак** - интернет мейкиндиги пиар үчүн эң натыйжалуу аянтча. «Жумушка» катталуучусу көп блогерлер тартылат же болбосо позитивди, сенсациянын сүйүүчүлөрү пиарды андан ары өздөрү тарата башташат. **Хейтить** - соц.тармактагы адамдын кадыр баркын кетирген терс көрүнүштөгү коментарийлерди жазуу. **ЛД/ЛП** - эн жакын дос, эн жакын дос кыз, кыскартылган маанисинде. **Жиза** - башкача айтканда, турмуштук жашоодо боло турчу кырдаал. **Лалка, лол**- шылдынга алынган адам. **Инет**- интернет. **Краш** – жактырган, кумир туткан адам, тилектештик объектиси. **Кринж**- испанча уят. **Музло, музон**- музыка. **Предки** - ата-энеси. **Стрим**- туз эфир. **Рофлить**- тамаша, тамашалоо. **Телка**- кыз. **Хавчик**- тамак-аш. **Чел, чувак**- чон жигит. **Чилл**- эс алуу. **Туса**- отуруш, вечеринка. **Бабло, мани**- акча. **Зашквар**- уят, уят болуу. **Препад**- мугалим. **Спс**- рахмат, кыскартылган туру. **Пранк**- тамаша, тамашакөй. **Хавать, жрать**- тамак ичуу. Сурамжылоодо дээрлик баардык сөздөр башка тилдерден кирген же кыскартылган сөздөр айтылды. Жыйынтыктап айтканда, бир катар олуттуу пикирлерди жана жыйынтыктарды салыштырып көрүп, жалпы жаргон терминдери бирдиктүү түшүнүктүк негизге ээ жана тилдик форманын бир эле түрүн сүрөттөйт.

Колдонулган адабияттар:

1. Жапаров Ш., Сыдыкова Т. Азыркы кыргыз тилинин лексикологиясы жана лексикографиясы, -Б., 2012.
2. Жирмунский В.М. Национальный язык и социальные диалекты. – Л., 1936.
3. Калита, И. В. Стилистические трансформации русских субстандартов, или книга о сленге. - М. : Дикси Пресс, 2013, 240 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 2008.

5. Мамытов Ж. Азыркы кыргыз тили: фонетика жана лексикология. –Б., 1999.
6. Овчинников А.В. Понятий объем терминов, обозначающих социальные диалекты в русской и испанской филологической традициях//Вестник РУДН, серия Лингвистика, 2011, № 2.
7. Скворцов Л.И. Об оценках языка молодежи (жаргон и языковая политика) / Скворцов Л.И. Вопросы культуры речи. – М., 1964. -Вып. 5.
8. Химик В.В. Поэтика низкого, или просторечие как культурный феномен. — СПб.: Филфак СПбГУ, 2000.
9. Хорошева Н.В. Русский общий жаргон: к определению понятия // Изменяющийся языковой мир. – Пермь, 2002.
10. Юдахин К.К. Орусча-кыргызча сөздүк. – М.: Сов. Энциклопедия, 1965.

Рецензент: к.п.н., и.о. доц. Иманакунова К.Ш.